

ГЕОГРАФИЯ ДАРСЛАРИДА ФАНЛАРАРО АЛОҚАЛАРНИ УЙЎНЛАШТИРИШ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7853097>

Холдорова Гулбаҳор Михлибоевна

*Жиззах Давлат педагогика университети Табиий фанлар факултети
География ва иттиқодий билим асослари кафедраси катта
ўқитувчиси, ғ.ф.ф.д., PhD,*

Қудратов Жонибек Асомиддин ўғли

Жиззах Давлат педагогика университети талабаси

Аннотация: Ушбу мақолада география дарсларида фанлараро алоқалардан унумли фойдаланиш, фанлараро алоқалар табиий, тарих ва адабиёт фанлар ўртасидаги муносабатларни ҳақида маълумотлар берилган. Таълим жараёнида ўқувчилар томонидан бундай муносабатлар ўрнатилиши учун билимларни чуқурроқ ўзлаштиришни таъминлаш зарур ҳисобланади

Таянч Сўз Ва Иборалар: Таълим, тарбия, тарих, ландшафт, ер, экскурсия, педагогик технология, лойиха, тадқиқот.

Кириш. Ҳар қандай жамият тараққиётининг ҳар томонлама етук ўқитувчиларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Таълимнинг турли босқичларига етук педагогик кадрларни етказиш аввало таълим соҳасидаги тадқиқотларни изчил олиб бориш, таълим методикаси фанига алоҳида эътибор беришни тақозо этади.

Мамлакатимизда Таълим тўғрисидаги қонун (1997 йил 29 август) ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида туб ислоҳотлар олиб бориш, таълимни янада ривожлантириш ва унинг узликсизлигига алоҳида эътибор қаратилган.

Дарсларни олиб боришда бошқа фанлар билан боғлаб олиб бориш яхши самара беради. Фанлараро алоқалар алоҳида фанлар ўртасидаги муносабатлар бўлиб улар таълим жараёнида ва талаба томонидан ўрнатилиши керак. Бундай боғланишларни аниқлаш учун билимларни чуқурроқ ўзлаштиришни таъминлайди ва уларни амалиётда янада самарали қўллашга ёрдам беради. Шунинг учун ўқитувчи ҳар қандай фанни ўрганишда ушбу муаммога алоҳида эътибор қаратиши зарур ҳисобланади.

Шу жиҳатдан келиб чиққан ҳолда география дарсларида Ватанимиз табиати ва унинг бой табиий ресурслари ўрганилаётганда, биология ва адабиёт фанларига мурожаат қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Ундан ташқари география дарсларида бадиий адабиётлардан фойдаланган ҳолда ўтилган дарсларда ўқувчилар фаоллигини ошириш, уларнинг мустақил ишлашга ўргатишдан иборатдир.

Тадқиқот ишининг объекти ва предмети. ишининг **объекти** биология, физика, тарих, адабиёт фанларидаги асарлар маълумотлари, **предмети** эса барча тарихий манбалардан Ўзбекистон географиясини ўзига хос хусусиятларини дарс давомида ўқувчиларга очиб беришдир.

Тадқиқот ишининг методи. Мазкур ишда тарихий, таққослаш, солиштириш, киёслаш, маълумотлар тўплаш, таҳлил қилиш, чуқурлаштириш каби ананавий ҳамда замонавий педагогик технологияларнинг кейс стади ва ақлий хужум методлардан фойдаланган холда ўқувчиларга етказиш.

Тадқиқот ишининг мақсад ва вазифалари: Ушбу ишдан кўзда тутилган **мақсад** турли фанлардан фойдаланиладиган маълумотларни географик жиҳатларини атрофлича чуқур таҳлил этиш ва ўрганиш асносида ўқувчиларга етказишдан иборат. Ушбу мақсаддан келиб чиқиб қуйидаги **вазифалар** белгиланди:

- Биринчидан мавзуга оид тўпланган манбалар билан ўқувчиларни таништириш;
- Иккинчидан тўпланган маълумотларни муайян тизимга келтирган холда таништириш;
- Учинчидан тўпланган маълумотлар асосида фанлари ўрганадиган мавзулардаги географик жиҳатларни тўлиқ таҳлил қилиб бериш;
- Тўртинчидан асардаги Ўзбекистон географиясига оид қисмини ўзига хос хусусиятларини очиб бериш;
- Бешинчидан ўтилган мавзу орқали география фанинг бошқа фанлар билан алоқасини ёритиб беришдан иборат;

География фанини ўқитишни ҳозирги замон талаби даражасига кўтариш масаласи уни бошқа фанлар билан изчил боғлаб олиб боришни талаб қилади. Ўқитувчи ўз фани материалларини ўргатиш билан бирга ўқувчиларнинг бошқа фанлардан олган билим ва малакаларига таяниши, ўқувчиларга барча фанлар ўртасида ўзаро боғланиш борлигини кўрсатиш ва уларга бошқа фанлардан олинган маълумотлардан фойдалана билишни ўргатиши, уларнинг фикрлаш қобилиятларини активлантириш, билимларини чуқурлаштириши зарур ҳисобланади. География фанини ўқитишни бошқа фанларга мустақкам боғлаб олиб бориш учун ўқитувчининг ўзи бошқа дарс дастурларини яхшироқ билиши, ўқув масалаларини бошқа дарс ўқитувчилари билан бирга ҳал қилиши лозим.

Географиянинг ботаника ва зоология билан узлюксиз боғаниши об-ҳаво, иқлим ва тирик табиатни кузатиш орқали амалга оширилади. Шунингдек, ўқувчиларнинг мактаб тажриба участкасидаги ишлари метеорологик кузатишлар натижасидан фойдаланганда, амалга оширилади. Бу яқин алоқадорлик география ва биология ўқитувчилари раҳбарлигида табиатга қилинган комплекс экскурсиялар орқали бажарилади. Бу экскурсиялар вақтида ботаника ва географиядан кузатиш ва амалий ишлар бажарилади.

5-синф дастурида география ҳамда ботаникадан кузги экскурсия уюштириш учун алоҳида соат ажратилган. Бинобарин, ўқув дастурида кўрсатилган экскурсияни ўтказиш мажбурийдир. Шундай экан, ботаника билан географиядан уюштириладиган кузги экскурсиянинг бирга уюштирилиши катта аҳамиятга эга. Ўқув экскурсия уюштиришда ҳозиргача қийинчилик туғдириб келаётган нарса шуки, кўп жойларда экскурсиялар барча фанлардан алоҳида-алоҳида ўтказилиб келинади. Берилган 2-соатда ўқитувчи мақсадга эриша олмайди. Бунинг натижасида ўқувчилар билимларини амалиёт билан боғлай олмайдилар. Бу эса ўқувчиларнинг пухта билим олишларига эриша олмайди ва шундай қийинчилардан ҳоли бўлишда фанлараро алоқа катта аҳамиятга эгадир. Масалан, кузги экскурсияни география ўқитувчиси биология ўқитувчиси билан бирга уюштириши орқали амалга ошириши мумкин. Чунки, ҳар икки фандан экскурсия уюштириш учун ажратилган соатлар фанлар билан ўзаро алоқада олиб борилса яхши натижалар беради. Маълумки, экскурсияларни уюштиришда ўқувчилар олдиндан хабардор қилинади, уларга экскурсияда қилинадиган ишлар бўйича саволлар, топшириқлар берилади. Улар экскурсия учун тайёргарлик кўрадилар.

География дарсларида адабиёт ва тарих фани билан ўзаро алоқалар муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Серқуёш ўлкамизда маданий ландшафт жуда катта майдонни эгаллайди. Буларнинг барчаси узоқ йиллар мобайнида кишилар меҳнати билан яратилган маданий ландшафтлардир. Улуғ адиб Ойбекнинг “Ўзбекистон” сарлавҳали шеърида ҳудди шу маданий ландшафтлар жуда образли қилиб тасвирлардан десак ҳато бўлмайди: бу шеъри ўқиб баҳра олибгина қолмай маълум даражада география, тарих фанига оид билимга ҳам эга бўламиз. Ўзбекистон географик ўрни Туронда эканлигини, бунда беш халқ (ўзбек, қозоқ, тожик, қирғиз ва туркман) оға-ини, бир жон, бир тан эканлиги, икки дарё (Сирдарё ва Амударё) сувини ичиб, душманни бирга енгган, яксон қилганини равон тараннум этилади. Доим бирга бўлиш зарурлигини англатади. “Ўзбекистон табиати” мавзусини ўтишда шоир Ҳамид Олимжоннинг машҳур “Ўзбекистон” шеъридан олинган парчадан фойдаланиш мумкин. Бу парча ўлкамиз табиат элементлари орасидаги табиий боғланиш яъни тоғ билан текислик орасидаги боғланиш, тоғдан бошланган дарёлар текисликка томон оқиши, дарё водийлари ва дарё суви туфайли ҳосил бўлган воҳалар ландшафтлари шоирона куйланади. Бу ўқувчиларда эмотсия ҳосил қилиб, ўлка табиатининг мазмуни ва хусусиятини англашга самарали кўмаклашади.

Хулоса. Мамлакатимизда ҳозирги кунда ёшларга таълим ва тарбия беришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Таълим-тарбия ҳамиша жамият тараққиётининг асоси бўлган. Ёшлар тарбияси ҳамда уларни тарбиялашда таълим тизимининг катта аҳамиятга эга. География дарсларида Турли фанларни ўзаро боғлаб олиб бориш аҳамияти жуда катта ҳисобланади. Шу ўринда келгуси тараққиётни ўтмишдаги ноёб меросларимизсиз ўрганиб, ўқиб

бўлмайди. Ўрта Осиё ва Шарқ мутафаккирлари яшаб ижод этган заминимизни тарихини, табиатини таърифлаб ўтган географ, сайёҳ олимлар хусусан Заҳириддин Муҳаммад Бобурдек аллома, шоир, сиёсатшунос, давлат арбоби, қолаверса буюк саёҳатчи географ яратган “Бобурнома” ёшларга таълим-тарбия беришда жуда аҳамиятлидир.

Билимдон мутахасис кадрларни тайёрлаш, инсон салоҳиятини юзага чиқариш эса ҳар жиҳатдан устозларга, уларнинг билимдонлик билан ўқитиш жараёнини ташкил қилиш ва дарс беришига боғлиқ. Шунинг учун ҳам ўқув жараёнини ташкил этиш, ўқувчиларнинг чуқур билим олишига ёрдам берувчи ўқув методларини қўллашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ҳозирги даврда ўқув жараёнини ташкил этиш ўқитувчидан фақат чуқур билимгина эмас, балки педагогик маҳоратга эга бўлишларини, дарс беришнинг турли методларини билишни ҳам ўз устида тинмай ишлашни талаб қилади.

Ватанимиз географиясини илмий-назарий савиясини кўтариш, унинг таълимий ва тарбиявий самарадорлигини ошириш учун география ва бошқа фанлардан қўшимча маълумотлар ва таълимнинг бадиий воситаларидан, турли педагогик методлардан моҳирона фойдаланиш самарали ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Даринский А.В. “Методика преподавания географии”. Москва, “Просвещения”, 1975.
2. Баратов П. Ўзбекистон табиий географияси. –Т., Ўқитувчи, 1996.
3. Топилдиев В.Р. Таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари. –Т., 2015. 164-бет.
4. Қурбонниёзов Р. География ўқитиш методикаси. Т., Ўқитувчи, 2001 й.
5. Холдорова, Г. (2021). Мирзачўлда атроф-муҳитни мониторинг қилиш масалалари. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (1)
6. Gapparov, A., & Kholdorova, K. (2020). Population Systems In The Reclaimed Lands Of The Republic Of Uzbekistan. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
7. Abdunazarov, U., & Sabitova, N. (2020). Morphological features of buried Soils of loess formations of the prytashkent region of Uzbekistan. *Архив Научных Публикаций JSPI*
8. Хакимов, К. М., Холдорова, Г. М., & Эрматова, Н. Н. К. (2017). Принципы и основные положения номинации географических объектов. *Проблемы современной науки и образования*, (4 (86)).